

**NAGYFALUSY
LAJOS S. J.:**

1038 — 1938

REGNUM MARIANUM

**VISSZAPILLANTÁS
A 900 ÉVES ÉVFORDULÓN**

„A SZIV” KIADÁSA, BUDAPEST, VIII., MÁRIA-UTCA 23.

REGNUM MARIANUM

1038—1938

VISSZAPILLANTÁS A 900 ÉVES ÉVFORDULÓN

IRTA:

NAGYFALUSY LAJOS S. J.

„A SZIV” KIADÁSA
Budapest, VIII., Mária-utca 23.

Nr. 571—1938. Imprimi potest. Budapestini, die 23. Junii 1938. Eugenius Somogyi S. J. Praep. Prov. Hung. — Nihil obstat. P. Franciscus Zsiros S. J. censor diocesanus. Nr. 3373—1938. Imprimatur. Strigonii, die 10. Augusti 1938. Andreas Hamvas vicarius generalis substit.

Nyomtatott: Korda R. T. nyomdájában, Budapest, VIII., Csepregy-utca 2.

A REGNUM MARIANUM SZENTISTVÁNI GONDOLATA

Béla király névtelen jegyzője azt mondja: „felix ergo Hungaria, quae habet dona varia” (boldog tehát Magyarország, kiben vagyon nagy sok jóság). Dante szerint boldog Magyarország, mely nem hagyja magát leigázni. Boldogabb, mert a magyar királyságnak születésétől fogva Isten Anyja a Védő-Asszonya. Ezt azon alapon hisszük, mert Szent István keresztény országát koronástul a Boldogságos Szűz ajándékának tekintette és végintézkedéssel a Boldogságos Szűzre hagyta örökbe.

A XII. század legendaírója csodálkozva mondja¹, hogy Magyarországon a Szent István korában élt magyarok a Boldogságos Szűz mennybevételenek napját, főünnepét csak a Királyné ünnepének (reginae dies) nevezik. Latinul nem fejezhette volna ki jobban a Boldogságos Szűz főünnepének, a Nagyasszony, Nagyboldogasszony ünnepének magyar nevét. Mert a *nagyasszony* szó, sőt az *asszony* szó magában véve is ó-magyar nyelven „királynét” jelentett: ó-magyar *ahszin*, *ohszin*, *ohszun*, *osszun* a. m. „úrnő, királynő”.³ Ezt legszebben a Szent István korához még elég közel álló Szent Gellért-legenda örökítette meg, mely elmondja, hogy Szent István korában a magyarok

Krisztus Anyja nevét nem mondják ki, hanem Krisztus Anyját csak Asszonynak nevezik. S mi-helyt az Asszony (vagyis Királyné) nevet hallják, mindjárt térdet hajtva hajolnak meg, a földre szegezve szemüket. Így tisztelik ők a Szent Szűzet. Azért Szent István a maga Pannóniáját a Boldogságos Szűz családjának mondta. És hozzáteszi a legenda, hogy mily szerencsés gondoskodás volt a szent férfiúktól, Szent Istvántól, Szent Gellértől (aki ezt a Mária-tiszteletet Szent Istvánon át a magyarok szívébe plántálta), hogy a Tengerek Csillaga szerint irányították életüket,³ sőt lehet mondani: a magyar haza életét! Ilyen, a magyar kereszténység bölcsőjéig visszamenő régiségben gyökerezik az, hogy mi magyarok, más nemzetek imádkozásmódjától eltérően, az Udvözlégy Mária végén nem egyszerűen Sancta Maria-t mondunk, hanem Asszonyunk Szűz Máriát. Ami nyelvünkön annyit jelent: Királynénk, Szűz Mária. Így imádkozik a magyar Szent István óta.⁴

A KORONA ÉS KORONÁZÁS A REGNUM MARIANUMBAN

a) *Országos* szempontból is kimagaslik a Nagyasszony ünnepe már Szent István korában is. Tudvalevőleg az országos nagy kihallgatásokat a szent király Nagyboldogasszony ünnepén (és ünnepe után) szokta fogadni. Ennek valami fontos oka lehet; és nem hiszem, hogy tévedünk, ha azt hisszük, hogy ennek oka az, mert e nap valami nagy, országos fontosságú ténynek lehetett az évfordulója; ilyen országos jelentőségű tény legfőbb

valószínűséggel csak az első koronázás lehetett. Azért hisszük, azoknak a történetíróknak van igazuk, akik az első koronázást vagy magára Nagyboldogasszony ünnepére, vagy annak nyolcadára teszik. (Igy Karácsonyi János, Erdélyi László.)

b) Ha így a korona hazaérkezését az 1000-ik év Nagyboldogasszony ünnepének tájára tesszük, akkor a szent király azt méltán *Szűz Mária ajándékának* tekintette. S ezt kifejezte azzal a ténnyel is, hogy a szent korona őrzésére ragyogó fényű, vörösmárvánnyal, tündöklő mozaikdísszel ékeskedő templomot emelt az Árpádok egyik székhelyén, a koronázó-székről Székesfehérvárnak nevezett helyen Nagyasszonyunk tiszteletére. Hogy ezt a templomot Szent István valóban ennek szánta, az eléggé kitűnik a legenda szavaiból, hogy Szent István ezt a gyönyörű szép templomot saját házi szentélyéül tartotta fönn magának („tanta praedictam venustate supra descriptam ecclesiam in propriam capellum rex sibi retinens“).⁵ Tehát a XII. század elején úgy tudták Magyarországon (és ezt akkor még jól kellett tudniok), hogy a székesfehérvári Szűz Mária-templom a szent király intézkedéséből Szent Istvánnak (és vele együtt a kereszténnyé lett Árpádoknak) külön királyi családi szentélye, ahol ennél fogva az ország kincseit (a szent koronát és a koronázási jelvényeket) úgy őrizték 300 esztendőn át, mint Szűz Mária oltalma alá helyezett és így mintegy neki szentelt kincseket. (Az őrzés gondja természetesen a székesfehérvári pré-

postot és örkanonokat illeti, — ezek voltak tehát az első koronaörök.)⁶

Látnivaló mindebből, hogy az országot már Szent István korában, még inkább Szent László korában Szűz Mária országának tekintették.⁷ S hogy az Árpádok kihaltával az Anjouk ezt a hagyományt magukévá tették, azt minden kétséget kizárólag bizonyítja az I. Károly koronázásáról a szepesvár-aljai templomban 1317-ből fennmaradt egykorú falkép; képen világosabban nem is lehetne kifejezni a Regnum Marianum eszméjét és azt, hogy mennyire áthatotta ez a gondolat már az akkori magyarságot. A képen a magyar koronát Tamás érsek tartja (de csak mintegy följárólva azt), valószínűleg pedig a közepén trónon ülő Nagyboldogasszony (Magyarország Királynéja) teszi rá a király fejére. Az akkori hit szerint tehát Magyarországon Szent István koronájával Szűz Mária koronáz. Megható a képen látható verses felirat is: *Ad te piam suspiramus, si non ducis, deviamus, Ergo doce, quid agamus. Virgo mihi et meis miserearis. Anno domini MCCC decimo septimo.* (Kegyes, hozzád esedezünk, ha nem vezetsz, eltévedünk, taníts meg hát, hogy mit tegyünk, Szent Szűz, könyörülj énrajtam és enyéimen. Az Úr 1317-ik évében.)

Igy fűződik össze a szent korona története Szent Istvántól az Árpádokon, Anjoukon és többi királyainkon át a jelen napig Szűz Mária nevével és oltalmával; a magyar szent korona Szűz Mária nagyboldogasszonyi ajándékának tekinthető, s mi-

kor a mult században már szinte eltemették a hullámok és föld alá került, ismét egy Mária-ünnepen, 1853. év Kisboldogasszony napján került sírjából napvilágra. Szcitovszky János esztergomi prímás a szent korona föltalálásáért emlékérmét veretett a Patrona Hungariae képével.⁸

A koronázási jelvények közé sorozandó az esztergomi főszékesegyház kincstárában őrzött, a XI—XII. századi román koronázási eskükereszt (későbbi talapzattal, mely azonban részben a régebit utánozhatja). Ezen a koronázási eskükereszten is Szűz Mária képe van e fölirattal: Regina Coeli Patrona Hungariae (Menny királynéja, Magyarország Védőasszonya).⁹ És még ha az eskükeresztre később is került ez a fölirat, de magában a királyi esküben már az Árpádok kora óta benne van Szűz Mária neve; egy stájeri rimes krónika szerint III. András koronázásakor esküvel ígéri Szűz Mária országának épségben-tartását és visszaszerzését.¹⁰ Márpedig III. András koronázó hitlevele és esküje, melyben a magyar király arra esküszik, hogy Magyarország épségét, a Boldogasszony birtokát megőrzi és visszaszerzi, az első, amelyet jobban ismerünk. Az Árpád-korban „ez a Szent István-féle Regnum Marianum eszméje”.¹¹ Ugyanilyen értelmű és jelentőségű esküt tett az Árpádok után az első magyar Anjou-király is.¹²

A SZÜZMÁRIÁS ZÁSZLÓ: AZ ORSZÁG ZÁSZLAJA

c) Nemcsak a korona és a koronázási jelvények Szűz Mária kincsei és tulajdonai, hanem másik nagy nemzeti kincsünk: az *ország zászlaja* is. A régi szűzmáriás zászló. A XII. századi legenda szerint (a kortársak ismerték a székesfehérvári templom kincseit, ebben tehát nem lehet tévedés) a szent király a székesfehérvári templomot az egyházi készletek és ékességek „megszámlálhatatlan nemével” gazdagította.¹³ Kincstára teli volt arany-, ezüst-, ónix- és kristály-edényekkel. A koronázásra, melynél a székesfehérvári prépost és kanonoktársai segédkeznek az esztergomi érseknek és a püspököknek, természetesen a koronázó templom legszebb ékességei kerülnek elő.¹⁴ Így lett a Szent Istvántól a templomnak ajándékozott miseruhából koronázási palást, mert a koronázáskor a királyt is régi szokás szerint a templom ékességeibe öltöztették. Mivel így a koronázási palást bizonyosan, más régi koronázási jelvények (alba, stóla, vállkendő, öv stb.) legfőbb valószínűség szerint a székesfehérvári templom kincstárából kerültek ki, a magyar király koronázásánál használt „ország zászlaja” is bizonyára a székesfehérvári Mária-templomnak Szent István korából fennmaradt főzászlaja. *Ősibb tehát az ország zászlaján Szűz Mária képe, mint a három magyar szín.* A szűzmáriás országzászló, mely a koronázási jelvények közé számított, az Árpádok korában sértetlenül megvolt; nyele tudvalevőleg Kis Károly koronázáskor tört le, de a zászló maga tovább is meg-

maradt. Valószínűleg e zászlónak — a hagyomány szerint Mária királynő kezemunkájával hímzett — mása tűnt el a mohácsi csatában. „A második hadsor közepén... a hatalmas zászlót a dicsőséges Szűzanyának aranyos (aranyhímzésű) képével, Drágffi János, Berthold fia tartotta (védte)”.¹⁶ Így hát a mohácsi síkon hullott el az ország szűzmáriás zászlaja.¹⁶

De a nemzet lelkéből a mohácsi vész után következő viszontagságok sem voltak képesek kitörölni annak az ősi zászlónak a képét. Bizonyára jól tudhatta ezt XI. Ince pápa, akinek Isten után hazánk felszabadulását köszönhetjük, aki a félhold ellen vívott nagy felszabadító háborúhoz máriás zászlót küldött ezen jóslatszerű fölirattal: *Budam auxilium Sancte Virginis recuperabit* (Budát a Szent Szűz segítsége vissza fogja szerezni).¹⁷ Nem veszett ki a máriás magyar zászló tudata a későbbi nemzedékek lelkéből sem. II. Rákóczi Ferenc zászlajának is ez a fölirata: „*Matre monstrante viam, Deo duce, pro patria et libertate vivere aut mori.*” (A Szűzanyánk mutatta úton, Isten vezérlésével, a hazáért és szabadságért élni vagy halni!)¹⁸ Még az 1741-i országgyűlés végzése szerint is a magyar zászlókon egyik oldalon középen a magyar címernek kell lennie, körülvéve a magyar szent koronához tartozó országok címereivel, a másik oldalon a Boldogságos Szűz Mária képének.¹⁹ A külföld is, el Rómáig ilyennek ismerte a magyar zászlót. Csak azt a pápától megáldott máriás zászlót említjük a sok közül, melyet maga VII.

Pius pápa 1814 okt. 7-én búcsúajándékkul adott azoknak a magyar huszároknak, akik a napoleoni háborúk lezajlása után őt az Örökvárosba kísérték és ott egyideig testőrei voltak. A zászlón a Patrona Hungariae képe volt, balkarján az isteni Kisdeddal, jobbkarjával a térden álló pápát trónjához visszavezetve. Az emlékezetes zászló felírása:

Ungariae Patrona Pium comitatur ad Urbem,
O felix tanto Roma sub auspicio. (Patrónája Magyar Honnak hazavitte a pápát, Ürvendj Róma dicső oltalom árnya alatt!)²⁰

A dicsőséges zászlóhoz, amelyről szintén el lehetne mondani a költővel, hogy hozzá annyi szent nevet és szent csatát „egy ezredév csatolt”, ragaszkodott is a magyar katona. A magyar vitézek ezt a zászlóképet kardjuk pengéjére maratták; egyik régi kardpengén pl. Szűz Mária képe látható ezzel az imádságos fölirattal: „Mater Dei, protectrix Ungariae, sub tuum praesidium confugio.” (Isten Anyja, Magyarország pártfogója, oltalmad alá futok.)²¹ A nemrég hazakerült nemzeti kincsek között is van egy, a XVIII. század közepéből fennmaradt magyar tiszti kard, a penge egyik lapján Szűz Mária képével és a „Maria Mater Dei Patrona Hungariae, sub tuum praesidium confugio” fölirattal; a penge másik lapján a kettős kereszttel, Magyarország címerével.²² Ugyanezen korból máshol a magyar kard képét a rózsafűzér fonja körül: mint a magyar hősiességnek igazi magyaros jelképe.²³

Egyáltalán a XVIII. században a „madonnás” kard-pengék a kedveltek.²⁴

A MAGYAR MÁRIÁS PÉNZ

d) Szűz Máriának oltalmába volt ajánlva, az ő képét viselte még az ország pénze is. Legrégibb máriás pénz IV. István rézpénze; de ez bizonyosan bizánci veret, nem az igazi magyar máriás. Nagy Lajos királyunk volt az, aki Szent Lászlónak, „Szűz Mária választott vitézének” képét verette a magyar pénzekre, és őt utánozták ebben többi királyaink mind a Habsburg-kor elejéig, a nagy Hunyadi János és Mátyás király is, sőt még az első Habsburgok is. Az első igazi magyar máriás aranyakat és ezüstöket (a kised Jézust tartó Szűzanya képével és *Patrona Hungariae* körirattal) Mátyás király verette. A Mátyás királytól kapott mintát pénzeink 1848-ig megtartották. Az 1550-i 48-ik törvénycikk végzése, „hogy Őfelsége Magyarország régi országos jelvényeinek (címerének) megváltoztatását és eltörlését semmiképen se tűrje, hanem mindenfajta (magyar) pénz vagy garas (nagyobb pénz) egyik oldalára a Boldogságos Szűz Mária képét tétesse (veresse)”.²⁵ Még a híres protestáns erdélyi fejedelmek is verettek máriás pénzeket, Bocskay Istvánt, Bethlen Gábort és a két Rákóczi Györgyöt sem véve ki. Említésreméltó I. Lipót máriás pénzeinek hosszabb körirata: S. Immacul. Vir. Mar. Mat. Dei Pat. Hungariae (Szentséges Szeplőtelen Szűz Mária, Isten Anyja, Magyarország Védő-asszonya). Ezzel I. Lipót voltaképpen csak ősi ma-

gyar hagyományt fejezett ki, mert már II. Ulászlónak is volt olyan pénze, melyen a Boldogságos Szűz képét a körülözönlő malasztugarak övezik, amelyek tudvalevőleg a szeplőteleniséget, malaszteljeséget jelképezik.²⁰ Ez a szimbolum később is meg-megújul, így III. Károly és Mária Terézia pénzein is. Nagyon szépek II. Rákóczi Ferenc arany és ezüst máriásai is; rézlibertásain is sokszor ott van Szűz Mária képe. És egyáltalán a török-német világban, mikor pénzügyünk önállósága szinte teljesen elúszott, ez az ősi máriás pénz úgyszólván az egyetlen, ami a nagyvilág számára hirdetője, bizonyossága és egyszersmind főntartója a minden mástól különböző magyar pénznek. Mert ezt az ősi katolikus hagyományt bántani Bécsben sem merték. Mai máriás kétpengőseink veretésében tehát csak az ősi hagyomány újult fel; ennek méltó kiegészítése volt, hogy többi között még bélyegeinkre is rákerült a Patrona Hungariae képe.

SZENT ISTVÁN UTÓDAI S A MÁRIA-TISZTELET

e) A Boldogságos Szűzé volt nemcsak zászlónk, pénzünk, de multunknak minden nagysága, egész nemzeti nagy multunk. Legnagyobb királyaink versenyeztek tiszteletében, kezdve Szent Istvántól, aki, mint Temesvári Pelbárt (Mátyás király korának nagy szónoka), a XII. századi legenda nyomán a legcsattanósabban fejezte ki, „magát és az országot a dicsőséges Szűz kezeibe végrendeletileg örökbehagyással tette le” („se et regnum in manibus

gloriose Virginis testamentaliter legavit"). Vagy mint más szentbeszédében mondja: „ezt az országot végrendeletileg (örökbehagyással) neki ajánlotta”.²⁷ Halála előtt, a boldog öröklétbe költözés küszöbén, az Úr 1038-ik évében, éppen Nagyboldogasszony ünnepén neki ajánlotta mintegy örök őrizetbe azt a szent koronát, amelyet joggal az ő ajándékának tekinthetett. Ha békében megülhetjük, ennek az idén 900 éves évfordulóját ünnepelhetjük. — Akadt ugyan írónk, aki jámbor kitalálásnak minősítette a legendának azon hagyományát, hogy Szent István Nagyboldogasszony ünnepén halt meg.²⁸ De már azt csak kellett tudnia Hartviknak (a XII. század elején), hogy Szent István tetemét Nagyboldogasszony ünnepe után ötödik napon (aug. 20-án) emelték föl, hiszen kortárs volt és kortársaknak jól tudott dolgokról beszélt. Ha semmi más nem volna, mint ez az egy adat, és hogy Szent Istvánt mindjárt kezdettől fogva aug. 20-án ünnepelték, már akkor is legfőbb valószínűséggel azt kellene mondanunk, hogy Szent István Nagyboldogasszonykor vagy az ünnep nyolcada alatt húnyt el, mert az Anyaszentegyház a legősibb időktől fogva a szentek halálának évfordulóján szokta megülni a szentek emlékét; márpedig akik Szent László korában, 1083-ban, Szent István tetemeinek fölemelésekor éltek, azoknak, ha öregebbek, élemedettebbek voltak, tudniok kellett a szent király halálát, mert Szent István halálakor már éltek és 20—30 évesek lehettek. —

Máriás király volt Szent István életében és halálában.

Patrónájának, a Boldogasszonynak tiszteletére építtette az ország legszebb templomát (a székesfehérvárit), és az ő példáján legnagyobb királyaink versenyeztek, hogy a Boldogságos Szűz tiszteletére ők is fényesebbnél-fényesebb templomokat emeljenek. A szent királytól épített bazilikát, ahova Szent István, Szent Imre és ősi királyaink temetkeztek, hol királyainkat koronázták, később országos szent helynek tekintették, Istvánffy történelmében e miatt Székesfehérvárt magyar Jeruzsálemnek és Máriás-városnak nevezi.²⁹

ÁRPÁDKORI KIRÁLYAINK

Hogy az Árpádoknak e versenyében csak a szembetűnőbb mozzanatokot emeljük ki, a Szent István halálával beállott zavarok után hazánkba visszakérülő Árpádok közül mindjárt az első, András király a szentséges Szűz és Szent Ányos tiszteletére alapítja a tihanyi, temetkezésre szánt egyházat és monostort. I. Béla (Szent Lászlónknak atyja és hazánk függetlenségének kivívója) pedig a kolozsmonostori apátságot alapítja a Boldogságos Szűz tiszteletére. Magnus (közöségesen I. Géza) királyunk sem akar elődeitől elmaradni és a mogyoródi, Szent Lászlóval közösen kivitt győzelmet (mely voltaképen a német befolyás ellen vívott első függetlenségi küzdelmek záróköve volt) Mária-templommal hálálja meg.³⁰ Testvére, a magyar név örök büszkesége, Szent László Vára-

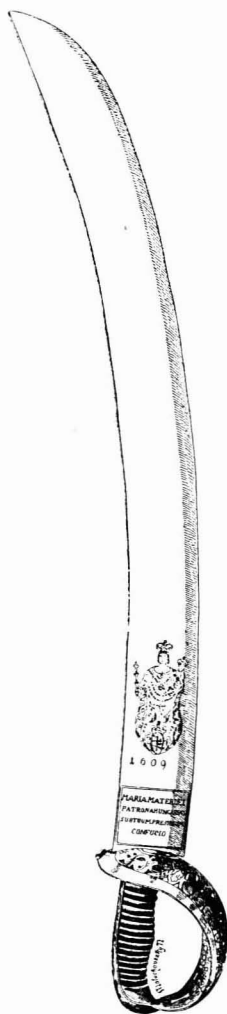
don emel a székesfehérvárral, a régi korban az ország legszebb templomával nagyszerűségében vetekedő Mária-egyházat. És milyen templomot emelt szívében hona Nagyasszonyának az a szent királyunk, akinek emléke a késő századokban is úgy él, mint a Szűz Máriát tisztelő királyoknak és a szűzmáriás vitézségnek tükörképe; ilyen példa gyanánt vereti képét egy Nagy Lajos az ország pénzeire, s hogy ezt még a késő századokban is így gondolták, világos bizonyosságai II. Ulászlónak azon nagy, arany és ezüst veretei,³¹ melyeken az „alabárdos” (helyesebben talán: hosszú csatabárdot tartó) lovas Szent László (mint a keresztény lovagok mintaképe) előtt a Boldogságos Szűznek képe lebeg. Ugyanazon korból valók ezen arany és ezüst veretek (1500—1506), mikor a XVI. század elejéről fennmaradt Peer-codexnek himnusza úgy ünnepli Szent Lászlót, a máriás királyt, mint királyok között drágalátos gyöngyöt, (nagy) fényességű csillagot, ki testben tiszta, lélekben tündöklő, kinek szíve bátor, mint az oroszláné, ki a Szentlélek hajléka és Szűz Máriának választott vitéze, kire a Szűzanya Magyarország oltalmát bízta. Csak Szent László példáját követték azok a magyar katonák, kiknek már az Árpádok korában Jézus, Mária volt harci kiáltása és jelszava.³² És Szent László Mária-tiszteletének örökében kitartanak a későbbi Árpádok legnagyobbjai. Köztük a két császárral szemben is elég hatalmas II. Géza a gyűdi Mária-kegyhely ősi kápolnája alapítójának tekinthető.³³ Tudvalevőleg ő hozza be és telepíti le Szent

Bernát rendjét, a Szűz Mária odaadó tiszteletében a maguk korában túlszárnyalhatatlan zircieket Magyarországra, és alapítja számukra az első, cikádori apátságot a Boldogasszony tiszteletére. III. Béla pedig alapításaival szinte atyja lett hazánkban ennek a Szűz Mária tiszteletét lángbuzgalommal terjesztő rendnek. III. Bélának Szent Istvántól, Szent Lászlótól örökölt hitét és Mária-tiszteletét évszázadokon át hirdette az ősi esztergomi, „szép”-nek nevezett templom régi díszkapuja is, amely szintén III. Béla fénykorából való volt. Az esztergomi, Szent Adalbert tiszteletére emelt ősi templomot ugyanis pusztító tűzvész után III. Béla alatt Jób érsek állította helyre; e templomot századok múltán is „szép” templomnak, fehér-vörös márvánnyal pompázó kapuját pedig „fényes kapu”-nak, porta speciosa-nak nevezték. A török idő után tönkrement kapu díszéből töredékek is alig vannak; de szerencsére maradt fenn róla Mária Terézia korából pontos leírás; sőt Klimo György esztergomi kanonok, későbbi pécsi püspök a kapuról még rendkívül pontos festményt is készített.³⁴ E díszkapu ívmezején az országot Nagyasszonyának följánló Szent István van ábrázolva;³⁵ a szent király följánlását kifejező irattekercs felirata: *Suscipe Virgo pia mea regna regenda Maria.* (Vedd országomat, ó Szűz Mária, hogy te vezéreld.) — S a Boldogságos Szűz válasza hasonló módon kifejezve: *Suscipio servanda tuis.* (Oltalmamba veszem, hogy megtartsam tieidnek.)

Ha már a Béláknál tartunk, IV. Béla, Magyar-

Kard-díszítés.

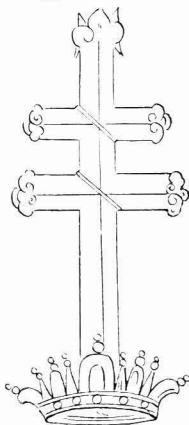

Damjanich kardja.

1 6 0 9

IN
HOC SIGNO VINCES

Damjanich kardpengéjének díszítései.

ország helyreállítója is építtetett a Boldogságos Szűz tiszteletére templomot a Nyulak szigetén (amint akkor hívták a mai Margit-szigetet).³⁶ A tatároktól való menekülése emlékére pedig aranypecsétes levéllel alapítja a Boldogasszonyról nevezett túróci apátságot.³⁷ Ő is, az Árpádok közt hazánk újraalapítója, csak azt vallja, hogy a Boldogságos Szűz, „patrona et domina regni Hungariae, glorisissima virgo et nostra advocata” (Magyarország Patrónája és Nagyasszonya, dicsőséges Szűz és a mi szószólónk).³⁸ S a szent és nagy királyok példáját követték más nagyjaink, úgyhogy Magyarországon már az Árpádok alatt több püspökség és legalább úgy 50 vagy még több apátság, prépostság, ősrégi szerzetestelep viselte címében a Boldogasszony nevét.³⁹ Így volt ez az Árpád-korban.

Az Árpádok buzgalmától nem akartak messze maradni Anjou-házi királyaink sem. I. Károly idejéből az örökké emlékezetes szepesváraljai Mária-képet már említettük. Tudvalevő, hogy Nagy Lajos mintaképének „Szűz Mária választott vitézét”, Szent Lászlót választotta. Az ő korában kezdődött a magyarságnak élethalálharca az oszmán törökkel; az első diadal emlékéül ajánlotta föl a máriacelli Mária-templomnak sok-sok kinccsel azt a legendás Szűz Mária-képet, melynek gyönyörű keretét váltakozva Magyarország és a magyar Anjou-k címerei díszítik; a híres máriacelli templom két szélső tornyát és az ottani magyar kápolnát hálából e nagy királyunk építtette.⁴⁰ De szívéhez

talán még közelebb állott a Boldogságos Szűz tiszteletére a maga korában nagyszerűen, remekbe épült márianosztrai pálos kolostor.⁴¹ Valóban nagy akart lenni e nagy királyunk, kit a pápa a katolikus hit zászlótartójának nevezett, a Boldogságos Szűz iránt való odaadó tiszteletben, kit az ország speciális, kiváltképen való Patrónájának vall: „Mi az égi Jeruzsálemet, hol az erények Királynéja, minden malaszt anyja, a mennyei Királlyal az angyalok karai fölött diadalmasan koronázva trónol, szívünk-lelkünk legbensejéből jövő sóhajokkal és fohászokkal áhítva óhajtván” — mondja egyik levelében.⁴² Valóban ilyen volt gyermeki alázatosságában e nagy király, mint Újbánya pecsétje mutatja, melyen a trónon ülő Szűz van a Kisdeddal s előtte Lajos magyar király térdepel.⁴³ — És mi csoda Mária-tiszteletnek volt színhelye a századok folyamán a budai Boldogasszony-templom, ahol Hunyadi János dicső diadalai jeleit helyeztette ell

A HUNYADIAK ÉS UTÓDAIK

Mátyás király pedig a templom délnyugati tornyát átalakíttatta és a déli bejárat fényét díszes csarnokkal emelte.⁴⁴ — A brassói, ú. n. fekete templom déli oldalán lévő díszkapujának ivmezejében látható és az angyaloktól koronázott, trónon ülő Szűzanya képe is kétoldalt Mátyás és Beatrix címerével van ékesítve. E kép festetését Mátyás királynak tulajdonítják.⁴⁵ Pajzsára pedig ezt a föliratot vésette a nagy király:

Alma Dei genitrix Maria,
Interpella pro rege Mathia.

(Mária, Isten szent Szülője,
Mátyás királyért járj kegyesen közbe.)⁴⁶

Még a tehetetlen II. Ulászló is adott valami fedhetetlent, emlékeztetést a budai Boldogasszony-templomnak, azt a legendás Madonna-szobrot, mely (a hagyomány szerint) a török időkben befalazva állott, s Buda fölszabadulásakor az ágyúlövegek vagy robbanások rengésétől dőlt le a fal, amely eltakarta; a Budát visszafoglaló keresztények előtt, mikor a török időkben mecsetté alakított ősi Boldogasszony-templomba behatoltak, szinte meglepő csodaként ott állott a Boldogasszony ősi képe. — És ha már az ősi királyok sorát emlegetjük, nem szabad kihagyni a nagyok között egyik legnagyobbat, azt a Báthori Istvánt, akit Lengyelország és Magyarország a fényes ünnepek sorával csak nemrég ünnepelt és ünnepelni fogja benne Lengyelország, amíg lesz, egyik legdicőbb királyát, Erdély legdicőbb fejedelmét. Hű maradt mindvégig azokhoz a Mária-tisztelő őshöz, akikhez a vér fűzte. „A szentolvasó és a Boldogságos Szűz kis zsolozsmája a mindennapos imádsága békében és táborban.”⁴⁷ Az ő lelke révén érte Erdélyt az a katolikus hullám, mely az első Mária-kongregációt és annak kebelében Pázmány Pétert és a lánglelkű Dobokay Sándort adta a magyar katolicizmus újjáélesztésére és újjáépítésére.

A Habsburgok Mária-tiszteletét hirdeti többek között az az ősi máriás pénz, mely a török-német világ idején alakjában soha nem németesedett el, megmaradt az ősi magyar máriás pénznek a Patrona Hungariae körirattal. Habsburg-uralkodóink között a Mária-tiszteletben kitűntek II. Ferdinánd és I. Lipót. Ez utóbbi minden egyéb hibája és gyöngesége mellett Szűz Mária nagy tisztelője s ebben a pontban korszakra szólóan gondviselészerű király volt; emberileg elmondhatjuk, hogy gyöngesége ellenére épp azért segítette és áldotta meg úgy a felszabadító hadjárat folyamán fegyvereit az Úr, akiben bízott.

Őszinte és mély Mária-tiszteletére világot vethetnek ezek az adatok:⁴⁸

Hogy magánéletéből sok egyebet mellőzzünk, uralkodó létére sorra látogatta a Boldogságos Szűz kegyhelyeit, Mária-Cellbe tízszer zarándokolt.

Nagy-Mária-Cellt, mint Nagy Lajos utódja, fejedelmi bőkezűséggel ajándékozta meg; Lorettónak is nagy ajándékokat ajánlott föl, többi között két aranyból készült angyalszobrot, melyek mindegyike 24 fontot nyomott s mindegyike díszes, arany-ébenfa művű talapzaton állott. Ugyancsak Lorettónak ajándékozta elsőszülött fia születésének örömeire azt a nagy gyémántot, melyet a dúsgazdag kincstár világának, szemefényének neveztek. Bécsben a Szeplőtelen Szűznek emelt szobrot. Nem véletlen, hogy az ő korában a magyar máriás pénzek egy részére is ez a körirat került: S. Im-

mac. Vir. Mar. stb. (Szentséges Szeplőtelen Szűz Mária, Isten Anyja, Magyarország Védőasszonya.) Mint a rózsafüzérnek nagy tisztelője, XII. Ince pápánál kérésével tőle telhetőleg odahatott, hogy az Olvasós Boldogasszony ünnepét az egész Anyaszentegyházra terjessze ki. Isten után a Boldogságos Szűzbe vetett reménnyel és bizodalommal várta Buda fölszabadítását is. Buda nevéből jósolta Buda visszafoglalását: *Beata Virgo Dabit Auxilium*. (A Boldogságos Szűz majd segítséget ad, majd megsegít.) S midőn e reményében nem csalatkozott, ünnepiesen, az egész ország tudtával rótt le háláját. Ismeretes, hogy 1687-ben, Buda visszafoglalása után a pozsonyi magyar országgyűlés hálából elismerte a Habsburgok férfiágon való örökösödését Magyarország trónján. I. Lipót pedig 1687-ben a pozsonyi országgyűlés színteréről fiaival, Józseffel, mint a trón várományosával és Károllyal együtt a Pozsony melletti Mária-völgybe zárándokolt ahhoz az ősi kegyszoborhoz, amelynek fölállítását a hagyomány Nagy Lajosnak tulajdonította.⁴⁹ Ott, Szűz Máriának ősi kegyszobra előtt rótt le háláját s a visszaszerzett és újra felépítendő Magyarországot Szent István példájára ismét Magyarország Nagyasszonyának ajánlotta föl s a vele kötött szövetséget mintegy megújította.⁵⁰

De ezzel sem elégedett meg: elkészíttette a Segítő Szűz Mária képét s elrendelte, hogy azt Bécsben az udvari kápolnából körmenetileg körülhordozzák; 1693-ban pedig Nagyboldogasszony ünnepe után való vasárnapon a bécsi Szent István-

dómban nagy ünnepség keretében a szentáldozás után nyilvános fogadalmat tett.⁵¹

„Mindenható örök Isten, aki által a királyok uralkodnak, akinek kezében van az országok minden hatalma és joga! Én, Lipót, a te alázatos szolgád, isteni Fölséged előtt arcra borulva örök hálát adok neked azért, hogy fönséged erejében Ausztria fővárosától és határaitól a barbárok hadait, nevednek pogány ellenségeit elűzted; hogy a fölséges magyar királyságot, melyet egykor Szent István, dicső elődöm a te csodálatos Szűzanyádnak ajándékozott, azután pedig a török zsarnoksága majdnem egészen elragadott Szűzanyád tiszteletétől, nekem kegyesen visszaadtad. Ezért hálát adok neked, a halhatatlan Istennek, minden győzelem kiosztójának és ezt a te hatalmas jobboldal nekem visszaadott királyságot szentséges és csodálatos Szűzanyádnak, az ég és föld királynéjának, Magyarország Nagyasszonyának ismételten odaajándékozom, fölajánlom és szentelem, és az egészet hatalmába teszem le azzal az alázatos kéréssel, hogy tekintsen rá irgalmas szemével, mint olyanra, mely ismét az ő tulajdona, és a pogányok hadait, melyek nyers erejükben bízva mindegyre folyton nyugtalanítják, hatalmas erejével törje meg, s mind a két háborút általános, biztos és állandó békével fejezze be az ő legnagyobb dicsőségre. Azonfelül fogadom és a magam és utódaim nevében isteni Fölségednek ígérem, hogy a te neved dicsőségének terjesztésére és Szűzanyádnak, a mi Nagyasszonyunknak tiszteletére egész Magyaror-

szágon a plébániaegyházakat, melyeket akár a pogányok zsarnoki uralma, akár az idők viszontagsága lerombolt, újra fölelem és a plébánosok fönntartására járó jövedelemmel javasítani fogom, hogy a kegyességből uralmam alá vetett népek mind köteles tisztelettel imádjanak téged, igaz Istent és a te szentséges Anyádat, a mi Nagyszonyunkat tanulják meg tisztelni." (Majd fogadalmat tesz itt Lipót a Szent Lipót-kápolna vagy szentély örök emlékül való helyreállítására és abban a Boldogságos Szűz, mint a keresztények Segítsége oltárának emelésére.) Végül följajánlását megható szavakkal fejezi be: „Fogadd tehát, kegyes és irgalmas Isten, Téged alázatosan imádó szolgád fogadalmait, és engem, hitvesemet, gyermekeimet, házamat, népeimet, hadaimat, az országokat és tartományokat mind irgalmasságod szüntelen oltalmával őrizd, védj és oltalmazd. Amen.”⁸²

Ez a királyi, esküszerű fogadalom most még jobban megpecsételte azt a szent frigyét, melyet Szent István királyunk kötött és örököül hagyott, s amely kifejezésre jut az ország ősi koronázási jelvényein is.

Való igaz, hogy magában Lipótban mindjobban kezdett megerősödni az öntudat, mely töretlenül hisz a nagy keresztény vállalkozás sikerében. Mindjobban fölébred a császársban a magyar királyi méltóság tudata és vele az egyetemes kereszténység magasztos légköre. Pogányverő szent elődjeinek, Szent Istvánnak és Szent Lászlónak példáján

bátorodik fel és Magyarország Nagyasszonyának köszöni meg diadalait.”

Magyarországnak a Nagyasszony oltalmába való királyi fogadalomszerű felajánlásai magára az országra sem maradtak mély hatás nélkül. Az 1687-i országfelajánlás és a Nagyasszonnyal való frigy megújítása lelkesíthette az ország katolikusainak széles rétegeit arra a nemzeti nagy zarándoklatra, amelyhez foghatóról alig emlékezik a magyar történelem. Az 1691-i zalánkeméni diadal hatása még megerősíthette, jobban megérlelhette a Mária-Cellbe való óriási zarándoklat tervét, amelynek lelke, több éven át előkészítője maga Esterházy Pál nádor volt; a búcsújárás vezetője pedig Esterházy Miklós püspök. 8765-re rúgott csak a hivatalos vagy félhivatalos személyzet és azok száma, kik szorosabban tartoztak a zarándoklat-hoz, a csatlakozókkal együtt pedig 10,000-re is ment a búcsújárók száma. Amit a zarándoklat pompájáról hiteles följegyzés mond,“ azt ecset és szó együtt sem varázsolhatja vissza. Szűz Mária színeiben (fehérben, kékben) ragyogott, pompázott a zenés menetnek jórésze; a rózsafűzér tizenöt titkát tizenöt jelképes, fehér, piros és (arany) sárga ruhába öltözött személy képviselte. A zarándokok megérkezését követő napon a zalánkeméni diadal hálaadó emlékére a templom körül körmenetileg körülhordozták a Boldogságos Szűznek azt a képét, melyet valaha, még Magyarország fénykorában a pogány törökökön való első magyar diadal emlékére Nagy Lajos ajánlott fel a máriacelli templom-

nak; majd ünnepiesen tették vissza a képet az oltárra és ágyúlövések meg kürt-harsona-zengés közt tartották meg a Te Deum-ot a nagy győzelemért.

A zalánkeméni győzelmet, amelyről az egyik harci jelentés azt mondotta, hogy „most vívjuk ennek az évszázadnak legvéresebb ütközetét”, nemcsak a katolikus magyarság máriacelli zarándokai, de Eleonóra császárnő, Lipót császár és a szenthírú Avianói Márk egyformán a Boldogságos Szűz közbenjárásának tulajdonították.⁵⁵ De éppúgy a zentai nagy diadalt is, mely a császári fővárosban a híveknek Szűz Máriához való forró imádságaival esett össze.⁵⁶ A rákövetkező karlócai békét, mely hazánk legeslegnagyobb részének a török járom alól való felszabadítását jelentette, szintúgy a Nagyasszony ajándékának tekintették, amit bizonyít a békekötés emlékére a Karlócán emelt kápolna is.”

Hogy a Szent Szűzről, Magyarország Patrónájáról és felszabadítójáról később sem feledkeztek meg, azt bizonyítja az, hogy mikép ülték később is, sokáig szeptember hó másodikát, Szent István másodünnepét, Buda fölmentésének emléknapiját, mert Szent Istvánban — magától értetődik — a Nagyasszonynál való közbenjárót ünnepelte a katolikus magyarság.

Ezen ünneplések eseményeiről szorgalmas följegyzéseket tartalmaznak a Jézustársasága budavári rendházának évkönyvei. Ime, néhány év idevágó adatai:⁵⁸

1687 szeptember 2-án, a keresztény név e diadalmas napján, amelyen a mult évben Buda kezünkbe került vissza, az évfordulót ünnepélyesen ültük meg. A Szentséggel mennyezet alatt, amelyet a csapatok kiválóbb tisztjei vittek, a többi tisztnek, a nemeseknek és a polgárok céheinek részvétele mellett tartatott meg a körmenet. A vár északnyugati sarkán, ahol a vár visszafoglalásánál a keresztény katonák a döntő rohamnál először hatoltak be, ágyúdörgés kíséretében volt a Te Deum. Két nyelven, németül és magyarul dicsőítő beszéd hangzott el, a beszédeket a körmenetileg érkezett pesti nép is végighallgatta. Végül ugyanazon rendben történt a visszatérés templomunkba, hol ünnepélyesebb hálaadó szentmise volt s e hálaadó-istentiszteletet is ágyúdörgés kísérte.

Az évfordulót a következő években is megtartották, összekötve természetesen Szent István, első apostoli magyar király ünnepével. Az ünnep olyan vonzó volt, hogy Széchenyi György esztergomi érsek érdemesnek találta gondoskodni, hogy szeptember másodika Buda és környéke számára ezentúl festum fori, nyilvános ünnepszámba menjen. Ettől fogva Buda visszafoglalásának évfordulóját és Szent István másodünnepét Budán szinte nagyobb fénnel ülték meg, mint augusztus 20-át. Az ünneplés sorrendje egyébként nagyjából úgy maradt, mint az első évben a jezsuiták rendezték. Az említett évkönyvek itt-ott adnak hozzá valami új színt. Így az 1690-i följegyzés szerint a kör-

meneten a legyőzött törökök hadijelvényeit a fegyveres örök diadaljelül hordozták körül. A mennyezet alatt, melyet a katonatisztek vittek, „a Szentség színébe rejtőzködő Seregek Ura”, kétoldalt fegyveresektől környezve. Mikor odaértek, ahol a döntő rohamnál a várba hatoltak, a Szentség sátorban helyzetetett el és nagy tömeghez volt a szentbeszéd, utána a vár bástyáin ágyúk és mozsarak dörgése között a (szentségi) áldás. A templomban ismét ágyúdörgés mellett a Te Deum.

Külön említésreméltó az 1691. év följegyzése. Ebben az évben szeptember másodika szeptember első vasárnapjára esett, mely helyenkint tudvalevőleg egyszersmind az őrangyalok ünnepét is jelentette. Ez magyarázza a különös ünnepi színt. Míg ugyanis a Szentség szokás szerint sátorban volt elhelyezve és két nyelven volt a szentbeszéd, addig tizenkét ifjú állott a sátor körül, kik „génuszoknak”, helyesebben angyaloknak voltak öltözve az őrangyalok tiszteletére. Az így öltözött ifjak baljukban aranyos pajzsot tartottak, a pajzsok mindegyikén a Buda fölszabadításában szereplő fejedelmek, hadvezérek arcképe; jobbjukban pedig hadi zászlót tartottak. Mindez világot vethet arra, mennyi fényt, pompát, leleményességet fejtettek ki az akkori jezsuiták és mennyire benne voltak még (1691-ben) a felszabadító háború levegőjében.

Buda visszafoglalásának és Szent István másodünnepének lelkes megülvése sokáig fönmaradt. Az 1731-ben Budán megjelent *Mercurius* szerint: „Habár Budán a gyakori körmenetek igen népesek

szoktak lenni, de közülük egy sem örvend oly nagy részvétnak, mint a szeptember másodikán, Buda visszafoglalásának évfordulóján megtartatni szokott." Ezt leginkább a pestiek nagyszámban való részvétele okozza. Ez évben annyian jöttek körmenetre, „hogy a különben sokat befogadni képes repülőhíd háromszorra sem bírta mind átszállítani." Ez évben szeptember másodikán (és első vasárnapján) egyszersemind őrangyalok ünnepe volt, ehhez képest az első osztálybeli ifjak közül többen angyaloknak voltak öltözve (hasonlót láttunk az 1691-ik évvel kapcsolatban).

Ez az 1731-i ünneplés már III. Károly korára esik, ki tudvalevőleg hazánk teljes integritását visszaállította s ki a Mária-tiszteletben nem akart elmaradni ősei mögött. Már zsenge korában mutatta az Oltáriszentség és a Szűzanya iránt való nagy áhítatát. Ha áldozáshoz járult, rendszeren két szentmisét hallgatott: az első alatt áldozott, a másodikat hálaadásban töltötte a vett kegyelmekért. A Boldogasszony kis zsoltosmáját pedig mindennap elvégezte, a rózsafüzért is naponként szokta elmondani.⁹⁹ Mint király, a török ellen való háborújához Szűz Mária segítségül hívásával fog hozzá, a hadjárat előtt elrendeli, hogy Szűz Mária tiszteletére körmenetet tartsanak.¹⁰⁰

KATOLIKUS NÁDORAINK ÉS NAGYJAINK

f) S királyaink nyomába léptek más nagyjaink. Csak a királyi helytartók, a nádorok közül említünk és valóban csak vázlatos vonással néhányat. Ne hagyjuk ki a sorból Ulászló opulíai herceget

sem, előbb Nagy Lajos nádorát, aki Magyarországból telepítette Czenstochowába azokat a pálosokat, akiknek ápoló keze alatt a Regina regni Poloniae, Lengyelország Nagyasszonyának tisztelete világhírűvé lett a katolikus világban; a világhírű kegytemplomban ott állnak a magyar szentek életnagyságú szobrai. Ha már a nádoroknál tartunk, nem hagyhatjuk ki a XVII. század nagy katolikus nádorait: Draskovits Jánost († 1648), aki nádor léteére magyar nyelvű imádságoskönyvet vagy legalább imádságokat írt a Boldogságos Szűz tiszteletére,⁵¹ és az Esterházyakat: Esterházy Miklóst és fiát, Pált. Esterházy Miklósról fia, a későbbi Pál nádor maga jegyezte föl, hogy 16-ik születése napján olyan olvasóval ajándékozta meg, amelyet érte 16 éven át mindennap elmondott.⁵² Érthető, hogy Esterházy Pál herceg is apja nyomdokában járt: maga körülbelül 58-szor fordult meg Máriacellben⁵³ s írásban és képen hagyta az utókorra Mária kegyhelyeit⁵⁴ és világi létére védelmébe veszi a Boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatását a *Speculum immaculatum* (Makula nélküli tükör) című művében.⁵⁵ A nagy fölszabadító hadjárat közben, 1691-ben pedig óriási magyar zarándoklatot szervezett Máriacellbe, legnagyobb részt csupa férfiakból, mintegy tízezer résztvevővel.⁵⁶ (E zarándoklat barokk pompáját már fentebb leírtuk.) Nem tartotta vissza Esterházy Pált az ilyen zarándoklat rendezésétől az sem, hogy 1657-ben a pápaiak, kiknek főkapitányuk volt, körmenet közben rálöttek.⁵⁷ Ő írta azt a fölülmúlhatatlan magyar Memorárét

(Emlékezzél meg, magyarok Nagyasszonya, szentséges Szűz Mária kezdetű imádságot), melynek nem szabad elnémulnia, míg lesz magyar katolicizmus. S amilyen volt máriás élete, olyan volt halála is. Esterházy Pál nádor nemcsak a várkapuk fölé állíttatta a Szent Szűz szobrát vagy képét, hanem még koporsója belső födelére is Mária képét szögeztette.⁶⁸ Hogy még egy régi magyar Mária-tisztelő nádot említsünk, a hős Pálffy Pál († 1653) a csatákba Szűz Mária képét szokta vinni.⁶⁹

S hogy a legnagyobbak között csak egyet említsünk, a kristályos tiszta magyar jellem örök mintaképe, Szűz Mária nagy tisztelője, Koháry István országbíró, a XVII. század és minden idők egyik csodája, máriás lelkének buzgóságát már ifjú korában a legszebb áldozattal mutatta ki. Midőn Bécsben sub auspiciis caesaris állotta ki az egyetemi szigorlatot, s ezért I. Lipót őt 200 arany súlyú nyaklánccal tüntette ki, — ő ezt a császári ajándékot a máriavölgyi ősi Mária-kegykép trónja zsámolyához tette le.⁷⁰ Ennek szinte természetes folytatása volt, hogy mikor Lipót király őt hősie vitézségeért képével díszített aranylánccal tüntette ki, ő, mint Mária leventéje, vitézségének e „királyi elismervényét” egy ezüstszoborral együtt a máriacelli kegyhelynek ajándékozta.⁷¹ Órákat töltött elmélkedésben vagy imádságban az Oltári-szentség, a feszület, vagy a Boldogságos Szűz képe előtt. Az olvasót ő is mindennap el szokta mondani, mint Esterházy Miklós, s így nem lehet merő szólam, hogy „a rózsafüzér, melyet úgy tudott

forгатni, mint a kardot, — megmentette néha az életét”.¹² Mária ünnepeit megelőző két napon csak este evett igen keveset; az ilyen ünnepeken korán ment a templomba, ott a legnagyobb bensőséggel imádkozott, gyónt és áldozott. Ilyen élet után szentekére emlékeztető halállal húnyt el, mint egykor Hunyadi János, s szent és jótékony célokra félmillió forintnál is nagyobb összeget fordított, azon a folytonos alamizsnán fölül, amit ember nem vehet számba.¹³

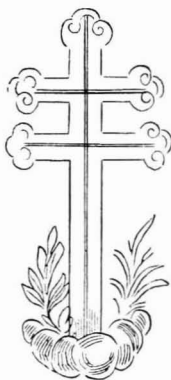
Nem hagyhatjuk ki a sorból a törökverő, hős Zrínyi Miklós horvát bánt, a szigeti hős dédunokáját, aki nemcsak mint költő fordult ihletért a Boldogságos Szűzhez, hanem a csaták tüze kellős közepén is a Boldogságos Szűznél keresett oltalmat. A csáktornyai erdőben, hol a „hétnyilú” (talán jobban: „héttőrű”) fájdalmas Szűzanya szobrát maga emeltette: a belgrádi basa támadásával szemben kivívott győzelmét ő maga határozottan a Szent Szűz csodájának tulajdonította, mint I. Lipóthoz küldött jelentésében egészen nyíltan kifejezésre juttatja. Meg volt győződve, hogy a háromezer török kilőtt nyilát a levegőben a Boldogságos Szűz égi oltalma csodásan tette hatástalanná, úgyhogy a törökön ennek láttára megmagyarázhatatlan páni félelem vett erőt, és csak ennek köszönhetette, hogy 300 lovasával tízszer annyi törökkel szemben diadalt arathatott. Hálából Zrínyi Miklós a hétfájdalmú Szűz emlékezetes szobra fölé kápolnát is emeltett.¹⁴ A győzelem csodás voltáról a külföldön is sokan meg voltak győződve a kortársak közül.

Zrínyi Miklós nagy Mária-tiszteletét mutatja az is, hogy Nádasdi Ferencsel, mint rokonával együtt zarándokolt el az itáliai Lorettóba. E zarándoklat hatása alatt emelte Nádasdi Ferenc a magyarországi Lorettóban azt a templomot, melynek Szent István-kápolnáját a koronáját felajánló szent királyunknak képe díszíti. A templom fölszentelésére megjelent a magyar főúri világ színe-java: az Erdődi-, Zichy-, Cziráky-, Csáky-, Lippay- és Esterházy-családok képviselői; Bécs felszabadítása után maga I. Lipót és neje a magyar Lorettóba zarándokol, s a hely az Esterházy-család gondozása alatt elsőrendű kegyhellyé lesz.⁷⁶ Látnivaló, hogy e korban a királyt és a magyar főúri világot mennyire áthatja Szűz Mária mély tisztelete.⁷⁸

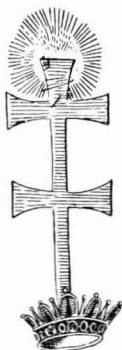
Ki számlálhatja el az Esterházyakhoz és régi nagy katolikus nádorokhoz hasonló Mária-tisztelő, régi magyar főúri családokat, a tiszteletreméltó nagy nevek egész albumát? 1648-ban pl. szinte az egész főnemesség, élén az ország nádorával, Draskovits Jánossal, a váci püspök vezetése alatt zarándokolt Pozsonyból Mária-völgybe, a Nagy Lajos kora óta megszentelt ősi kegyhelyre.⁷⁷ Egyáltalában, ki számlálhatja el a 8—25 ezer főnyi búcsújárásokat a magyarok Nagyasszonyának tiszteletére, előkelőnél-előkelőbb nevek ragyogásával, mikor a híres Mária-kegyhelyeket, hogy csak még pár nevet említsünk, maga I. Lipót király, később Mária Terézia és felséges férje, Ferenc császár is benső áhítattal kereste fel,⁷⁹ természetesen a nagyok kíséretével.

Félvért a máriazelli kegyképpel,
Savoyai Jenő tulajdona.

IN
HOC SIGNO
VINCES

Máriás karddiszek.

MARIA MATER
DEI PATRONA
HUNGARIE
SUB TIUM
PRÆSIDIUM
CONFUGIO

DEUS
EXERGITUM
BELLATOR
FORTISSIME
ESTOME GUM

A RÉGI MÁRIA-KONGREGÁCIÓK VIRÁGKORA

g) Az ősi Mária-tiszteletet az ilyen zárándoklatoknál is jobban lángra lobbantják a XVI. század végétől meghonosított Mária-kongregációk. A Mária-kongregáció Erdélyben már a XVI. század utolsó évtizedeiben megvolt s ha semmi egyebet nem vitt volna véghez, mint hogy naggyá nevelte egy Pázmány Péterben és egy Dobokay Sándorban a katolikus hitet, pár évtizedes erdélyi fennállása már akkor is halhatatlan emlékezetre volna méltó.⁷⁹ S gondviselésszerű dolog, hogy mikor a Mária-kongregációkat a protestáns Erdélyben a XVII. század elején elfojtották, a királyi Magyarországon akkor támasztotta életre Isten kegyelmével éppen az a Dobokay Sándor, Jézustársaságának tagja, akit az erdélyi első Mária-kongregáció nevelt s aki Magyarországon 1602-ben a Mária-kongregációnak létrehozója, első igazgatója lett s azt Illés láng-lelkével terjesztette.⁸⁰ S amint a Mária-kongregációk Magyarországon virágba borultak, Jézustársaságának magyar ága főképp bennük és általuk éleszti föl a nálunk közjogi jelentőségűvé vált Mária-tiszteletet.⁸¹ „Az életkor és társadalmi állás, foglalkozás szerint tagolt Mária-kongregációk a Jézustársaság legsajátabb alkotásai voltak; bennük szervezetük szerint lehető volt az egyetemes katolikus szemléletbe a legkülönbözőbb műveltségű és korú embereket bekapcsolni. A királyságnak minden vezetője a Mária-kongregációkban nyerte a hitéhez való törhetetlen ragaszkodást, Esterházy Miklóstól elkezdve a nádorok, kamaraelnökök, főkapitá-

nyok hosszú sora..." el egészen Esterházy Pál nádorig, kinél „senki sem érezte át jobban az új, töröktől megszabadult országnak Szent Istvánig visszanyúló megszakítatlan multját”, és aki szerint, hogy „annyi ínségek között is mindeddig megtartott hazánk: Boldogságos Nagyasszonyunknak örökös jószágára való kegyes vigyázásának és gondviselésének tagadhatatlan bizonyysága”.⁸³ A Mária-kongregációk ebben a korban a Mária-erényeknek: alázatosság, tisztaság, felebaráti szeretet, lelki bátorságnak gyakorlásával, a bűnök elkerülésével, a test zabolázásával rendkívüli erkölcsi hatást érnek el a nemesi és polgári rendben, úgy-hogy a „Mária-kongregáció, vallásos célján túl is, lényeges eszköze volt a tömegek valláserkölcsi fegyelmezésének”.⁸⁴ A Mária-kongregáció hazánkban 80 esztendő leforgása alatt 40,000 tagot számlált; tagjaiban él legelevenebben a Regnum Marianum; mikor 1706-ban panasz van a nagyszombati jezsuiták (mint láttuk, a Mária-kongregációk irányítói) ellen, a lakosság azzal védi őket, hogy velük együtt a magyarok Nagyasszonyának tiszteletét is kivetnék az országból.⁸⁴

Állíthatni, hogy „a XVII. században nemcsak az országnak összes primásai, majdnem megannyi főpapai, összes katolikus nádorai, legnagyobb részt az ország főnemesei a kongregációkban mély vallásosságra nevelve léptek az életbe, hanem a honi polgárság színe-java a kongregációkban nyerte vallásos buzgóságának mélyre vetett alapjait”.⁸⁵

h) Ismeretes, hogy főképp a Mária-kongregációk ápolták kebelükben Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának tiszteletét; ez hazánkban olyan ősrégi és oly mély gyökeret vert, hogy azt lehet és kell mondani, hogy őseink a Nagyasszonyt mint Szeplőtelen Boldogasszonyt tisztelték. Láttuk, hogy ez egy időben még az ország pénzein is kifejezésre jutott. De a dolog ennél is régiebb. Szent Gellértnek Szent István korában a székesfehérvári Mária-templomban első, Nagyboldogasszony ünnepén felhangzott, *Mulier amicta sole* (Egy asszony, kinek ruhája a nap) jeligés szentbeszéde is ide célozhat, mert a nap a malasztteljesség jelképe. Püspöki székesegyházában külön oltárt emelt a Szűzanya tiszteletére. Ez elé pedig ezüsből készült tömjénezőt helyezett, két éltesebb korú embert pedig arra rendelt, hogy folyton élesszék a tüzet a tömjénezőben, és így a tömjénillat az oltárnál sohase hiányozzék. Ha székhelyén otthon volt, a szent püspök minden áldott nap reggel és este körmenettel járult a Boldogságos Szűz eme oltára elé. Szombaton pedig (a szombat hazánkban már akkor Szűz Máriának szentelt nap volt), az oltár elé vonulva, ott kilenc szakaszból álló zsolozsmaimádságot végzett és hasonlóképpen rótt le háláját és kegyeletét természetesen Nagyboldogasszony ünnepén is az Isten Anyja iránt. E napokon alamizsnát is bővebben osztogatott, mint máskor. Monostort és apátsági templomot is építtetett a Boldogságos Szűz tiszteletére a szent püspök. Szűz Mária templomában akar

temetkezni és ebbeli rendelkezését még az apostoli Szentszékkal is megerősítetteti. Mária nevét annyira tisztelte, hogy ha bűnös szolgálai Szűz Mária nevében kértek tőle bocsánatot, alig csendült meg fülében e drága név, könnybe lábadt a szeme, sőt nem egyszer ő maga kért bocsánatot.⁸⁶ A történeti igazság megsértése nélkül mondhatjuk, — Karácsonyi szerint — hogy Szent Gellért tanította a magyar népet az Isten Anyját annyira tisztelni, hogy valamint egykor a zsidó nép Istennek legszentebb nevét sohasem vette ajkaira, hanem helyette csak az „Űr” szót használta, éppen úgy a magyarok is a Boldogságos Szűz nevét soha ki ne ejtsék, hanem csak „Boldogasszony”-nak, „Asszonyunk”-nak, azaz úrnőnek nevezzék.⁸⁷ Szűz Máriának eme ősi tiszteletére vet világot az is, hogy Szent István, mikor 1030-ban II. Konrád német császár haddal támadta meg Magyarországot, Szűz Máriához fordult, hogy ne hagyja országát, örökségét elveszni s egyáltalán országát szüntelen esdek-léssel ajánlá a *Szeplőtelen Szűz Máriának*.⁸⁸ Hartvik ezt Könyves Kálmán korában jegyezte föl. Tehát ilyen ősrégi hazánkban a Szeplőtelen Szűz Máriának, mint hazánk Nagyasszonyának tisztelete, mely legalább a XI. századig, sőt Szent István és Szent Gellért koráig vihető vissza. A Szent Gellértől behozott szokás Szűz Mária tiszteletében még halála után is fönmaradt.⁸⁹

De a Szeplőtelen Fogantatás ünneplése a leghatározottabban is kifejezésre jutott hazánkban az Árpádkorban is. Már legalább 1201-ben kezd-

ték nálunk a Szeplőtelen Fogantatás megünneplését, először Sárospatakon,⁸⁰ ahol templomot is emeltek a Szeplőtelen Boldogasszony tiszteletére. Ugyancsak a XIII. században a kalocsai érsekség területén már megülik a Szeplőtelen Fogantatás ünnepét.⁸¹ Pozsonyi József, mihálykői plébános pedig 1384-ben hittudományi értekezést ír a Szeplőtelen Fogantatásról.⁸² A legrégebbi, a XV. század derekáról ránk maradt magyar prédikáció is *A Bódogasszony szeplőtelen fogantatásáról* szól.⁸³ Dóczy Orbán mint „egyházkerületi főpap” Mátyás király korában még Bécsben is elrendeli, hogy a Szeplőtelen Fogantatás ünnepét illendően megüljék.⁸⁴ S ki győzi felsorolni a magyar Mária-tiszteletben az írott szónak, a tudománynak és a szárnyaló szónak, a magyar Mária-költészetnek emlékeit? A tudós és egyszersmind szárnyaló szellemű Szent Gellértnek, aki Szűz Máriát tudvalevőleg nemcsak élőszóval, hanem a toll erejével is dicsőítette, szelleme élt az utódokban. A magyar középkor legrégebbi, XIV. századból származó két verses töredéke: a köningsbergi töredék Szűz Mária tiszta anyaságáról, és a Mária-siralom az Isten Anyjának magasztalásai. Említsük-e Mátyás király kora országos híró szónokának, Temesvári Pelbártnak Szűz Máriát dicsőítő Stellariumát (Csillagkoszorúját)? Ismeretes a Peer-codexből Vásárhelyi András ferences költőnek Szűz Máriához, „Magyarország oltalmazójá”-hoz való verses fohásza. Pázmány a magyarok Védőasszonyának képét nyomatta annak az *Isteni igazságra vezérlő Kalauz*-nak címlapjára,

mely a magyarok ezreit térítette vissza az ősi hitre; az általa alapított nagyszombati egyetem pecsétjére pedig szintén Szűz Mária képét vésette e körirattal: *Patrona Hungariae Mater Universitatis*, hogy a nagyszombati (mai Pázmány-) egyetem a „magyarok Nagyasszonyának csarnoka” legyen.” Szűz Máriát tisztelő lelkéből fakadt gyönyörű szentbeszéde a Boldogasszony méltóságáról és szeplőtelen fogantatásáról, amelynek érzelmeit és gondolatát híven fejezi ki a neki tulajdonított, fontos *O gloriosa* himnusz. Mária-tiszteletét hirdeti Pázmány Péternek borostyánkőből készült ezüst-filigrán foglalatú olvasója is,⁸ s a Mária-kongregációk egyik főpártolójának és terjesztőjének is ő tekinthető. Sőt a XVII. század világi írói az egyháziakkal versenyt dicsőítik a Boldogságos Szűzet; legyen elég a két nádorra, Draskovits Jánosra és Esterházy Pálra hivatkoznunk, ez utóbbi egyenesen a Boldogságos Szűz szeplőtelen fogantatását veszi védelmébe, mint már mindezt láttuk is. Magyar eleink Nagyasszonyának tiszteletét hirdetik így karöltve a tudomány, a művészet és az áhítat: a sok Mária-templom, amelyeknek nagy számát már Bonfinius is megcsodálta. Még Árpádnak, a honalapítónak sírja helyét is Mária-templom jelölte (Fehéregyháza). Hirdeti ezt a Mária-tiszteletet a magyar művészet többi csodás emléke, melyekről külön könyvet, sőt a nevezetesebbekről külön-külön történeti és művészeti tanulmányt kellene írni, s amelyeknek felsorolására itt sem időnk, sem terünk nincs. A Nagyasszony tiszteletét

hirdették a Mária-ünnepeknek és hónapoknak régi nevei (Boldogasszonyhava, Kisasszonyhava), a nálunk is meglévő külön szombati böjt Szűz Mária tiszteletére, a templomok, búcsújáráhelyek, a harangok; az „Űrangyala” harangszó, amelyet nálunk az udvardi zsinat rendelt el a XIV. század elején,⁷ még mielőtt az egész katolikus világra szólóan el lett volna rendelve;⁸ hirdeti őseink Mária-tiszteletét külön a déli harangszó is, melyet III. Kalixtus pápa tudvalevőleg 1456-ban Kapisztrán Szent János és Hunyadi János legszebb diadalának emlékére rendelt el⁹ a katolikus világban.

A KATOLICIZMUS ORSZÁGMENTŐ, ÖRÖK EREJE

i) Magyarország a múltban Szűz Mária országa volt, s ha azt akarjuk, hogy fönmaradjon, annak is kell maradnia. De önmagához híven, következetesen, mindenben! Bár a törvényhozásban és a társadalmi életben sem volna ennek a nagy gondolatnak semmi foltja, semmi szeplője! Nemrég ültük hazánk török járom alól való felszabadulásának 250 éves évfordulóját, melyre itt — befejezésül — méltó még egyszer visszatekinteni. A történelemben felsorolják és megemlegetik a hőseket, hős vezéreket, akiknek dicső neve e nagy fölszabadító hadjáráthoz fűződik; kevésbé emlegetik vagy kevésbé mélyen szántva említik a hősöket mozgató és táborban, harctéren ható láthatatlan erőket, melyek nélkül Magyarország akkori — és jövő — felszabadulását igazán elgondolni sem lehet. Pedig hazánk akkori felszabadulása a

katolicizmus és a katolicizmus nagy erkölcsi és anyagi megmozdulása nélkül el sem gondolható. És ez példa lehet a jövőre is. E nagy erők között egyik legnagyobb lendítő erő kétségkívül az ősi Mária-tisztelet volt.

Ismeretes, hogy XI. Ince pápának buzgólkodása hozta létre azt a négyes szövetséget (a pápai királyság, I. Lipót, a velencei köztársaság és Lengyelország között), amely hazánk felszabadításához is a nagy megmozdulást jelentette. S XI. Ince pápa a Magyarország felszabadítását célzó nagy háborúhoz nemcsak pápai légiót küldött máriás zászlóval s rajta e jóslatszerű felirattal: „*Budam auxilium Sanctae Virginis recuperabit*” (Budát a Szent Szűz segítsége vissza fogja szerezni), hanem azonfelül tudvalevőleg óriási vagyoni áldozatot is hozott. 1683-ban a pápa Szobieszki János lengyel királynak a háborús költségek fedezésére félmillió, Lipótnak ennél is több aranyforintot küldött. A pápa Lipót tartományaiban a szerzetesi vagyonok tetemes részét, a Lipót birodalmában működő szerzetesrendek 60 esztendő óta gyűjtött vagyonának egyharmadát¹⁰⁰ átengedte a háború céljaira. Két magyar főpapról sem szabad itt megfeledkezni: az akkori esztergomi és az akkori kalocsai érsekről, akik nélkül Bécs 1683-ban alig bírta volna a pogány ostromot; tudvalevőleg Bécs védelmének költségét jórészt a sokat megrágalmazott és méltatlanul félreértett Szelepcsényi György esztergomi érsek 499 ezer forintnyi alapítványából fedezte.

Mindez bizony katolikus országmentő munka

Hegyes tőr-kard
díszítés. XVII. sz.

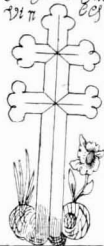
Patrona

hungaria

Fihi ou fieru
vi n

Dolet
Ehecatrum
Delator
fortissime
et tomecum

Maria
Mater Dei
Patrona
hungaria
fructuum
virescentium
congio

Kardpenge-díszítések.

*Maria Mater
Dei Patrona
Hungariae
Luctuum Prae-
sidium Confugio*

*In hoc Signo
Vincas*

*Vitam
et
Sanguinem*

Máriás szablya-díszek a XVIII. századból.

volt: de az anyagi áldozatoknál többet jelent a katolikus hitnek az a láthatatlan kihatása, amelynek lelkesítő ereje nélkül alig képzelhetjük el akár Buda, akár hazánk felszabadítását. Ha megemlegetjük Eörményesi Fiáth Jánost, Ramocsaházy (v. Ramocsay) Endrét, Pechmann Márton Günthert, mint a hősök hőseit, akik Buda visszavívásánál az utolsó nagy rohamban életük nyílt kockáztatásával elsőeknek hatoltak fel a várba, — s méltán meg is illeti őket a hála és elismerés — akkor nem szabad megfélekezni azokról a hőökről sem, akik a hősök hőseibe, szintén ezer életveszély közepett, a lelket öntötték. Hiszen tudvalévő dolog pl. éppen a főntemlített Eörményesi Fiáth Jánosról, vagy a vezérek között Lotharingiai Károlyról, vagy a törökverő Szavojai Jenőről és későbbi hű társáról, Pálffy Jánosról, vagy az acélos lelkű Koháry Istvánról, e kornak máskülönben is egyik erkölcsi csodájáról és Esterházy Pál nádorról és Buda felszabadításának annyi hősről, hogy egytől-egyig Mária-leventék voltak. Egyáltalán ebben a korban a Mária-tisztelet nálunk óriási lendületet vett és ahhoz képest hatott is.

S a nagy lelkiemberek között, akik lelkesítettek és szellemileg hatottak, a háború legkimagaslóbb alakjának *Aviánói Márk* kapucinus atyát mondhatjuk, akiben XI. Ince pápa talán egymagában többet küldött,¹⁰¹ mint egyéb, anyagi és erkölcsi segítségben együttvéve, s kiben szinte Kapisztrán Szent János támadt új életre s képét Kapisztrán Szent János képe mellett remélhetőleg nemsokára

oltárainkon is tisztelhetjük. Lángszónoklataival csodákat ért el. A *Vaterland* című német folyóirat 1690 szeptember 12-én megjelent cikke ezt írja róla: „Aviánói Márk, akit a világ szentként tisztel... a felszabadító hadjárat lelke és szellemi irányítója... megérdemli, hogy minden vállalkozásának természetfölötti vonatkozást tulajdonítsunk.”¹⁰²

Óriási munkájából csak néhány átvillanó adat:

1683 szeptember 6-án Aviánói Márk a tullni táborban bemutatta szentmiséjét az előtt a Szűz Mária-kép előtt, melyet a lengyel király mindig magával vitt. A sereg tábornokai szentáldozáshoz járultak. Márk ugyanakkor szentbeszédet is mondott, s ez alkalommal — amint Szobieszki a feleségének írta — megkérdezte a vezéreket, bíznak-e az isteni Gondviselésben, s amikor ők egyhangúlag igennel feleltek, akkor az egész sereggel elkiáltatta *Jézus és Mária* nevét. E szentbeszéd rendkívüli hatással volt. Mint valami szentet, mint egy második Kapisztránt hallgatták, és bár vagy 30 alabárdos volt mellette, nem tudták föltartóztatni a katonák ostromát, — mintegy nyolcvanezren hallgatták őt — hogy ruhájából egy-egy kis darabot le ne vágjanak, hogy azt aztán mint szent ereklyét keblükön hordják.¹⁰³

Csak ez az óriási lelkesedés magyarázza teljesen az 1683 szeptember 12-i bécsi nagy diadalt, a pogány török istenitéletszerű leverését, mely hazánk felszabadításának kezdetét is jelentette.

Midőn így Bécs 1683 szeptember 12-én föl-szabadult, Aviánói Márk a Kahlenbergen, az ottani

Szent József-kápolnában a lengyel király és a többi fővezér jelenlétében szentmisét mondott, melyen a lengyel király fia ministrált neki.¹⁰⁴ A felmentő háború folyamán később is a hadsereg lelke volt. Buda ostromában is tevékeny részt vett. A rohamban kereszttel kezében vezette övéit a vár falára.¹⁰⁵

Sőt már előbb, a leghevesebb küzdelem napjaiban is sorra járta társaival a futóárkokat, bátorította a már-már lankadó katonákat, a kórházak sebesültjeihez hálás és meleg szavakkal beszélt s a haldoklókat az örök üdvösséggel vigasztalta.¹⁰⁶ Micsoda emberfölötti munka volt Buda visszavétele, látszik éppen Aviánói Márknak ama leveléből, melyet az ostrom megkezdése után egy hónappal (1686 július 21-én) írt: „Hacsak az Isten csodát nem tesz, Budát most sem vesszük be.” A harc végső fokán még a zsidók és az asszonyok is harcoltak a török védő harcosokkal együtt Budáért.¹⁰⁷ Az utolsó rohammal járó nagy küzdelemben Aviánói Márk az első hadsorok közt forgolódott, és alighogy a csapatok bevonultak Buda várába, azonnal leült és így tudósította a császárt: „*Dicsértessék az Isten és Mária!* Buda a rohamban elesett.”¹⁰⁸ Nem hiába fűzte hozzá Isten nevéhez Mária nevét: a végső harcban a katonák jelszava is *Mária* volt.¹⁰⁹

Említettük azt a hagyományt, hogy az ostrom utolsó izgalmaiban a vár épületeinek megrendülésében lett valamikép szabaddá és tárult föl a török mecsetté átalakított ősi Nagyboldogasszony-tempomban az a XVI. századbelinek mondható, minden-

esetre a török idők előtti Magyarországból fennmaradt Mária-szobor, melyet a török a hagyomány szerint befalaztatott. Ha e hagyomány minden részletében is helytáll, mekkora hatással lehetett a katonákra, midőn Márk atya ezt az ősi Mária-szobrot körülhordozta köztük annak jeléül, hogy a győzelem Szűz Máriának köszönhető.¹¹⁰ Mindenesetre bizonyosnak látszik az az egy, hogy a szobor a régi, török idők előtti Magyarországból való volt s így megtalálása a régi Magyarország felújulását jelképezte. A hadsereg pedig tisztjeivel és egész vezérkarával megjelent a régi Nagyaszszonjunk templomában és ünnepélyes Te Deum-mal köszönték meg az Úr segítségét. A szentmisét és a Te Deum-ot Aviánói Márk atya mondta.¹¹¹

Ó, bárcsak e szentévben, a trianoni romok után és az új vészeket rejtegető órákban minden igaz magyar lelke előtt éppúgy feltárulna a Magyarok Nagyasszonyának ősi képe, mint e hagyomány szerint akkor föltárult! Bizonyára nem maradna el édesanyai áldása földi hazánk teljes újjáépítésében, hogy egy szívvel-lélekkel, de diadalérzettel is énekelhetné minden igaz magyar:

Boldogasszony Anyánk,
Régi nagy Patrónánk,
Nagy inségben lévén,
Így szólít meg hazánk:

Magyarországról,
Romlott hazánkról,
Ne feledkezzél meg
Szegény magyarokról!

J E G Y Z E T E K

¹ Hartvik, c. VI. 13.

² V. ö. régi latin oklevélben *Terra populorum Regine* helynév, melynek magyar megfelelője *Asszonyfalva* — *Asszonyfa*. (Csánki III. 544. l.)

³ Erdélyi László: Árpádkor 100 l.; Magyar művelődés-történet II. 21—22. l.

⁴ Az anyagi üdvözet csak a XI—XII. század körül jött használatba; 1197-ben Odo párizsi püspök már a rendes imádságok közé sorolja. (Az Úr imádsága és a Hiszekegy után.) Knauz szerint e szavakat: „Szent Mária, Isten Anyja, imádj Istent érettünk bűnösökért. Amen” — először olvassuk (latinul) egy 1521-i karthausi breviáriumban. (Lányi—Knauz: Magyar Egyháztört. I. 486. sk.)

⁵ Hartv. c. VI. 13.

⁶ Századok, 1925. 383. skk. Erdélyi László: A magyar lovagkor, 16—17. l.

⁷ Kath. Lexikon: Regnum Marianum.

⁸ Kath. Szemle, 1921. Relkovič Neda: Patrona Hungariae, 265. skk.

⁹ Kath. Szemle i. c. Az esztergomi főszékesegyház kincstárában őrzött koronázási eskükereszt a XI—XII. századból való; felső része a régi; szára, gombja és talpa az 1634-ben történt átalakításkor újból készült. — Az (új) talpon a kínszenvedés eszközei, IHS és MRA monogrammok. — A hátlap négyes karéjú lemezén: Regina

Coeli Patrona Hungariae. (Úgy látszik, újabbkori felírás.)
(Czobor Béla: Egyházi emlékek a történelmi kiállításon,
1898. 27. l.)

¹⁰ Kath. Lex. III. 121. *Korona* címszó alatt. (Erdélyi László cikke.)

¹¹ Erdélyi László: *Árpádkor*, 232. l.

¹² Kath. Szemle i. c. 265. skk.

¹³ Hartv. i. h.

¹⁴ Századok, 1925. 383. skk.

¹⁵ Istvánffy: *Hist. Lib.* VIII. p. 80.

¹⁶ Ortvy Tivadar: A mohácsi csata elvesztésének okai és következményei, 77. l.

¹⁷ Kath. Szemle i. cikk.

¹⁸ Kath. Szemle i. h.

¹⁹ Roskovány: *Beata Virgo Maria in suo conceptu immaculata*, 8. 164—165. hivatkozással az 1741-i országgyűlés okt. 10-i kéziratosa aktáira.

²⁰ V. ö. Deáky Gedeon (egykorú református lelkész) füzetét: „Tiszteletnek Oltárja, melyet VII. Pius Római Pápa Ő Szentségének halhatatlanítására a magyar Hazában felállított Deáky Gedeon Református Prédikátor. Pozsony, 1814.”

²¹ Kath. Szemle i. cikk.

²² Németi Múzeum. A bádeni hadimúzeumi egyezmény alapján átvett hadtörténeti anyag 31. sz. darabja.

²³ Hóman—Szekfű: *Magyar történet*, VI. 144—145.

²⁴ *Magyar Szemle*, 1935. 244. l.

²⁵ Roskoványi i. m. 164. l. Idézve *Palma Heraldica Hungariae* c. VIII; *Timon Imag. Nov. Hung.* c. I. és *Cerographia Hungariae* c. II.

²⁶ Réthy László: *Corpus nummorum Hungariae*, II. 286. sz. ezüstforintos próbaveret.

²⁷ Mátyás Flórián: *Fontes domestici*, I. 85—86. *Sermo* I., II.

- ²⁰ V. ö. Könyvbarátok Lapja I. 1, 2. skk.
- ²¹ Balogh Ágoston Flórián: *Beatissima Virgo Maria Mater Dei, qua regina et patrona Hungariorum*, 1873. 726. l.
- ²² V. ö. az apátságokra és alapításokra nézve Rupp: Magyarország helyrajzi története, I—III.
- ²³ Réthy i. m. 266—269.
- ²⁴ Kath. Lex. Regnum Marianum.
- ²⁵ Rupp i. m. I. 390.
- ²⁶ Jób érsek kapujának képe olajfestmény az esztergomi képtárban. L. Magyarország műemlékei II. 283., I. 245. A Jób érsektől helyreállított egykori bazilika *Porta Speciosa*, fényes kapu olajfestésű képének fényképe I. 131. skk. Erdélyi László: Magyar művelődéstörténet, 452.
- ²⁷ Bizonyára ez a helyes magyarázat. Kath. Szemle i. cikk.
- ²⁸ Kath. Szemle u. o.
- ²⁹ Rupp i. m. I. 673.
- ³⁰ Kath. Szemle i. h.
- ³¹ V. ö. Rupp i. m. I—III; Erdélyi L. i. m.; Kath. Lex.: Regnum M.
- ³² Kath. Lex. Máriacell.
- ³³ Rupp i. m.
- ³⁴ Kath. Szemle i. c.
- ³⁵ U. o.
- ³⁶ Kath. Lex. *Budapest*.
- ³⁷ Batthyáneum, 1911. I. 89. sk.
- ³⁸ Kath. Szemle i. c.
- ³⁹ Magyar Kultúra, 1933. 312.
- ⁴⁰ Balogh Ág. Flórián i. m. I. 58. l.
- ⁴¹ Balogh Ág. Flórián i. m. I. 362. l.
- ⁴² U. o. I. 26—27. l.

⁶¹ Balogh Ág. Flórián i. m. 26. l., Röss B. i. m. 159—160. l.

⁶² Balogh Ág. Flórián i. m. I. 26. l.

⁶³ V. ö. Szekfű: Magy. tört. V. 371. l.

⁶⁴ A teljes leírás Balogh i. m. I. 363—365. l.

⁶⁵ Röss B. i. m. 155—156. l.

⁶⁶ U. o. 160. l. Balogh i. m. II. 719.

⁶⁷ Balogh i. m. II. 719.

⁶⁸ Bővebben a *Századok* 1886-i évfolyamában, 579. skk.

⁶⁹ Örökimádás, 1913. 229. skk.

⁷⁰ Kath. Szemle i. c.

⁷¹ Katona István: *Historia Critica*, XXXII. 907. l.

⁷² Ha majdnem ugyanezt találjuk följegyezve Esterházy Miklós másik fiára, a haza védelmében 25 sebtől, élete virágjában elvérzett Lászlóra vonatkozólag (Mohl: *A Mária-kongregációk története*, 264. l.), ez csak arra mutat, hogy a nagy katolikus nádor bizonyára valamennyi fiáért szokta elmondani naponként a szentolvasót s időnkint saját ilyen olvasójával ajándékozta meg fiait, mint legkedvesebb ajándékkal.

⁷³ Kath. Szemle i. c.

⁷⁴ Mohl: *A Mária-kongregációk története*, 265. l.

⁷⁵ Balogh Ág. Flórián: *Beatissima Virgo Maria Mater Dei, qua regina et patrona Hungariorum*, 1873. 414. l.

⁷⁶ Kath. Szemle i. c.

⁷⁷ Mohl: *A Mária-kongregációk története*, 207. l.

⁷⁸ Kath. Szemle i. c. 275. l.

⁷⁹ U. o.

⁸⁰ Mohl: i. m. 291. l.

⁸¹ U. o. 271. l.

⁸² U. o. 275. l.

⁸³ U. o. 274. l. Mohl szerint ezt a pénzt mai értékben kifejezve legalább húszszorta többnek kell venni.

⁷⁴ Balogh i. m. 700—701. l. V. ö. Kath. Szemle i. c. 274. l.

⁷⁵ Kath. Szemle i. c. 274. l.

⁷⁶ Ki lehet mutatni, hogy a Széchenyi-családban is öröklődött Szűz Mária tisztelete, az ősoktól kezdve Széchenyi Ferencig és rajta keresztül fiáig, a nagy Széchenyi Istvánig. U. o. 279. l.

⁷⁷ Mohl i. m. 207. l.

⁷⁸ Hóman—Szekfű: Magyar történet, VI. 167. l.

⁷⁹ Mohl i. m. 67. skk.

⁸⁰ U. o. 75—77. l.

⁸¹ Hóman—Szekfű: Magyar történet, V. 291. skk.

⁸² U. o.

⁸³ Hóman—Szekfű: Magyar történet, VI. 165. l.

⁸⁴ U. o.

⁸⁵ Budapesti Szemle, 1936 június. 316. skk. Mályusz Elemér cikke.

⁸⁶ Karácsonyi János: Szent Gellért csanádi püspök élete és művei. 72—73. l.

⁸⁷ I. m. 146. l.

⁸⁸ Hartvik, XII. fej.

⁸⁹ Erdélyi László: Magyar művelődéstörténet. II. 21—22. l., Árpádkor, 100. l.

⁹⁰ Kath. Lex. Regn. M.

⁹¹ Kath. Szemle i. c.

⁹² Kath. Lex. Regn. M.

⁹³ Kath. Lex. u. o.

⁹⁴ Kath. Szemle i. c.

⁹⁵ Kath. Szemle i. c.

⁹⁶ Czobor: Egyházi emlékek a történelmi kiállításon, 1898. 103. l.

⁹⁷ Kath. Lex. *Regnum Marianum*. Knauz szerint a magyar egyház az udvardi zsinaton rendelte el, hogy minden község és egyház harangja mindennap délben

és este konduljon meg, minek hallatára a hívek háromszor mondják el az Angyali üdvözletet.

⁹⁸ U. o. v. ö. Erdélyi László: A magyar lovagkor, 65. l.

⁹⁹ U. o.

¹⁰⁰ Balanyi György: A szentszék és a magyarság szerepe Budavár visszafoglalásában, 6. l.

¹⁰¹ V. ö. Századok, 1884. 346. skk.

¹⁰² Röss Bertalan O. M. Cap.: Aviánói Márk, 1936. 88. l.

¹⁰³ I. m. 75—83. l.

¹⁰⁴ Századok, i. cikk.

¹⁰⁵ U. o.

¹⁰⁶ I. m. 129. l.

¹⁰⁷ U. o.

¹⁰⁸ U. o. 129. l.

¹⁰⁹ Balogh Ág. Flórián: Beatissima Virgo Maria Mater Dei, quae regina et patrona Hungariorum, 1873. t. II. 718. l.

¹¹⁰ Röss Bertalan i. m. 129—130. l.

¹¹¹ U. o.

T A R T A L O M

A Regnum Marianum szentistváni gondolata . .	3
A korona és koronázás a Regnum Marianumban	4
A szűzmáriás zászló: az ország zászlaja	8
A magyar máriás pénz	11
Szent István utódai s a Mária-tisztelet .	12
Árpádkori királyaink .	14
A Hunyadiak és utódaik . .	18
A Habsburgok. — I. Lipót kora	20
Katolikus nádoraink és nagyjaink . .	28
A régi Mária-kongregációk virágkora . .	33
A Szeplőtelen Fogantatás hazánk multjában	35
A katolicizmus országmentő, örök ereje	39

